

Ikfstajezotuuknie: gereduceerde obstakels in alledaagse gesprekken

Inleiding

In informele gesprekken klinkt *Amsterdam* vaak als *Amsdam* en *Rotterdam* als *Rodam*, zonder dat de meeste moedertaalsprekers zich daar bewust van zijn. In alledaagse situaties valt een aanzienlijk deel van de klanken weg. Daarnaast worden veel klanken zwakker gearticuleerd (bijvoorbeeld een /d/ als een /j/, als de mond niet helemaal afgesloten wordt). Niet minder dan 40% van de woorden in spontane conversaties klinkt anders dan in formele gesprekken. Hiervan mist bijna 20% van de woorden zelfs hele lettergrepen (Schuppler, Ernestus, Scharenborg & Boves, 2011). Het Noord-Nederlands en het Vlaams verschillen hierin nauwelijks van elkaar: zij laten grotendeels dezelfde reductiepatronen zien. Ook in veel andere talen speelt reductie een grote rol, bijvoorbeeld in het Duits, Engels, Frans en Spaans (zie bijvoorbeeld Ernestus & Warner, 2011). Het lijkt waarschijnlijk dat deze half uitgesproken woorden een probleem vormen voor tweedetaalleerders. Gereduceerde vormen kunnen immers sterk afwijken van de vormen die deze leerders geleerd hebben. Of dit werkelijk zo is, hebben we onderzocht in twee studies. Voordat we deze twee studies bespreken, vertellen we eerst kort iets over de verschillende typen reducties die voorkomen.

Regelmatige en onregelmatige reductiepatronen

Welke klanken in een woord wegvallen kan over het algemeen goed voorspeld worden. Hieronder volgt een lijstje van de meest voorkomende reductiepatronen (zie ook Schuppler et al., 2011).

- 1) Wegvallen van sjwa (stomme *e*), zoals in *opera*, *gelijk*, etc;
- 2) Wegvallen van /r/, vooral na een sjwa, zoals in *verkopen*, *Haarlem*, etc;
- 3) Wegvallen van /t/, vooral voor of na een medeklinker, zoals in *Utrecht*, *orkest*, etc;
- 4) Wegvallen van nasalen, vooral voor een medeklinker, zoals in *vakantie*, *bandiet*, etc.

Deze reductieprocessen kunnen hetzelfde woord verkorten, waardoor het woord veel korter klinkt dan in formele situaties. Neem de woordcombinatie *openbaar vervoer*. Het wegvallen van de twee stomme sjwa's en van de /r/ leidt tot *opbaarvvoer*, dat meestal uitgesproken wordt als *obaarvoer*, omdat achtereenvolgende klanken die hetzelfde zijn (hier /v/ en /v/) of erg op elkaar lijken (hier /p/ en /b/) meestal samengenomen worden (degeminatie).

Veel klanken worden in informele gesprekken wel uitgesproken maar met minder articulatorische precisie. Ook dit gebeurt via regelmatige patronen. Het bekendst zijn natuurlijk de volle klinkers die vaak uitgesproken worden als een sjwa (bijvoorbeeld *Canada* uitgesproken als *Caneda*). Een ander voorbeeld is de klank /b/ aan het begin van een woord, die zeer vaak uitgesproken wordt als /m/. Het woord *ben*, bijvoorbeeld, klinkt daardoor in meer dan een derde van de gevallen als *men*.

Ook al weten we welke reductiepatronen er zijn, toch kunnen we niet alle reducties voorspellen. Sommige woorden worden korter uitgesproken dan je op basis van de regelmatige patronen zou verwachten. Het zijn vooral zeer frequente woorden en

woordcombinaties die deze extreme reducties laten zien. *Natuurlijk, gewoon, heb ik en in ieder geval* worden bijvoorbeeld vaak uitgesproken als *tuuk, goon, hek en iefal*. Ook het signaalwoord *daarom* wordt vaak extreem gereduceerd en wel tot *daam*. Extreme reducties komen ook voor bij echte inhoudswoorden, zoals *wedstrijd*, dat vaak uitgesproken wordt als *wes*. Je zou verwachten dat vooral de extreme reducties moeilijkheden opleveren voor leerders van het Nederlands.

Reducties en halfgevorderde NT2-leerders

Wij hebben in twee verschillende studies onderzocht in hoeverre reducties het verstaan van spontane conversaties door NT2-leerders belemmeren. In de eerste studie testten we 43 hoogopgeleide halfgevorderde cursisten in een taalvaardigheidstraject van A2 naar B1 volgens het Raamwerk NT2. We hebben een dictee gemaakt van elf zinnen waarin alleen woorden voorkwamen die de cursisten kenden. Deze zinnen hebben we ingesproken met een spreeknelheid die was afgestemd op de doelgroep. We hebben twee varianten van het dictee gemaakt: een waarin alle woorden volledig waren uitgesproken en een waarin ten minste twee woorden per zin gereduceerd waren. De gereduceerde versie bevatte zowel regelmatige als extreme reducties. Voorbeelden van regelmatige reducties zijn woorden / woordcombinaties zonder sjwa (bijvoorbeeld *vrandere* voor *veranderen*), zonder /r/ (*zonde* voor *zonder*), zonder /t/ (*dach nie* voor *dacht niet*) of zonder nasaal (*kujе* voor *kun je*). Daarnaast waren sommige woorden extreem gereduceerd, bijvoorbeeld *soggus* voor *'s ochtends* en *adalf* voor *anderhalf*.

De cursisten logden in op een programma via internet en luisterden naar het dictee met behulp van hoofdtelefoons in het talenpracticum. De helft van de cursisten luisterde naar de gereduceerde versie van het dictee; de andere helft naar de ongereduceerde versie. De cursisten konden herhaaldelijk naar een zin luisteren en het programma registreerde hoe vaak ze dat deden. Daarnaast registreerde het programma hun orthografische transcripties. Ter controle hebben ook moedertaalsprekers van het Nederlands de twee versies van het dictee gemaakt.

De moedertaalsprekers ondervonden geen enkel probleem bij het verstaan van de gereduceerde woorden. Dat gold niet voor de NT2-leerders. De onderstaande tabel laat per dicteerversie het aantal fouten van de NT2-leerders zien voor een aantal woorden / woordcombinaties en hoe vaak de NT2-leerders gemiddeld op de herhaalknop drukten.

De woorden/woordcombinaties *ik heb het, daarom* en *zoveel mogelijk* werden bijna altijd goed herkend als ze ongereduceerd waren uitgesproken, maar slechts in maximaal de helft van de gevallen als ze extreem gereduceerd waren. Ook luisterden de cursisten minimaal twee keer vaker naar de uitingen met extreem gereduceerde varianten van deze woorden / woordcombinaties dan naar de uitingen met de ongereduceerde varianten. Daarentegen blijkt de regelmatig gereduceerde vorm van *openbaar vervoer* minder problematisch te zijn: het aantal fouten en het aantal keren dat cursisten naar de zin luisterden, verschillen nauwelijks tussen de versies van het dictee met de volle en de regelmatig gereduceerde variant van *openbaar vervoer*.

Tabel 1: Overzicht van vier reducties in de niet-gereduceerde en gereduceerde conditie

Dicteversie: niet gereduceerd				Dicteversie: gereduceerd			
Ongereduceerde uitspraak	Aantal NT2-leerders	Aantal fouten	Gemiddeld aantal herhalingen	Gereduceerde uitspraak	Aantal NT2-leerders	Aantal fouten	Gemiddeld aantal herhalingen
<i>Openbaar Vervoer</i>	22	4	10,4	<i>Obaarvoer</i>	21	7	11,4
<i>Ik heb het</i>	22	3	7,1	<i>Kepput</i>	21	13	10,7
<i>Daarom</i>	22	0	5,6	<i>Daam</i>	21	14	7,3
<i>Zoveel mogelijk</i>	22	2	5,5	<i>Zoveel mook</i>	21	11	7,3

Een uitgebreidere beschrijving van deze studie kan gevonden worden in Vakwerk 9 (Ernestus & Giezenaar, 2014).

Reducties en gevorderde NT2-leerders

In onze tweede studie richtten wij ons op hoogopgeleide gevorderde cursisten in een taalvaardigheidstraject van B1 naar B2 volgens het Raamwerk NT2. In tegenstelling tot bij de halfgevoerde leerders, konden we bij de gevorderde leerders wel authentieke spontane spraak gebruiken. Deze keer namen we daarom een dictee van 14 zinnen af samengesteld uit uitingen afkomstig uit een corpus met spontane conversaties (Ernestus Corpus of Spontaneous Dutch, Ernestus, 2000). De zinnen waren afkomstig van één spreker en bevatten zowel regelmatige reducties, bijvoorbeeld *andes* voor *anders* en *ein* voor *eind*, als extreme reducties, bijvoorbeeld *apsuu* voor *absoluut* en *waarskeer* voor *waren we eens een keer*. De geselecteerde uitingen bevatten grotendeels voor de NT2-leerders bekende woorden en de woorden die gereduceerd waren, waren zeker bekend.

We testten opnieuw twee varianten van het dictee: een waarin alle woorden volledig waren uitgesproken en een met reducties. Om dit te realiseren is de spreker van de zinnen gevraagd om dezelfde zinnen nogmaals uit te spreken maar dan ongereduceerd.

Ook in deze studie luisterden cursisten naar het dictee via hoofdtelefoons in het talenpracticum en konden ze dat zo vaak doen als ze wilden. Ditmaal waren delen van de zinnen al gegeven: cursisten moesten alleen die delen van de zin opschrijven waarin de gereduceerde woorden voorkwamen.

De leerders maakten gemiddeld drie keer meer fouten per zin als ze de gereduceerde versie transcribeerden (gemiddeld 1.8 fouten) dan als ze de niet-gereduceerde versie transcribeerden (gemiddeld 0.6 fouten). Net als de halfgevorderden, hadden gevorderden vooral problemen met extreme reducties. Ze maakten bijvoorbeeld veel fouten voor *natuurlijk* uitgesproken als *tuuk* en voor *electriciteit* uitgesproken als *eliciteit*. Ze vulden voor deze extreme reducties vaak niets in of woorden die niet in de context passen (bijvoorbeeld *feit*, *faculteit*, *tijd dat* voor *electriciteit*). In twee gevallen leidden ook regelmatige reducties tot transcriptiefouten: de woordcombinatie *eind december* werd vaak begrepen als *één december* en de woordcombinatie *vijftig procent* als *vijf procent*. Waarschijnlijk hebben de proefpersonen in beide gevallen niet doorgehad dat ze de zin niet goed begrepen aangezien wat zij verstonden goed in de context paste. Overigens, de geteste moedertaalsprekers van het Nederlands lieten geen of nauwelijks effect van de reducties zien.

Implicaties voor het onderwijs

Informele gesprekken vormen een belangrijk deel van de spraak die wij elke dag horen. Het is daarom van cruciaal belang dat leerders van het Nederlands ook dit type spraak leren verstaan. Uit onze twee studies is gebleken dat dit niet vanzelf gaat en wij pleiten er daarom voor dat er tijdens de lessen aan NT2-leerders meer aandacht aan informele gesprekken besteed wordt. Wij denken dat dat op twee manieren moet.

Ten eerste zou het goed zijn als de cursisten tijdens de les meer in aanraking komen met reducties. Sommige docenten hebben de neiging om heel duidelijk te articuleren, maar wij geloven dat dat op den duur averechts werkt. Ons experimenteel onderzoek bij leerders van het Frans laat zien dat leerders reducties bijna net zo goed herkennen als de volle woorden als zij die vanaf het begin af aan gehoord hebben. Docenten zouden daarom moeten proberen tijdens de les minder duidelijk te articuleren en zo meer zelf reducties te gebruiken. Daarnaast moet de docent ervoor zorgen dat een groot deel van de opnames die de cursisten tijdens de les horen ook reducties bevatten.

Ten tweede geloven we dat tijdens de les expliciet aandacht besteed moet worden aan reducties, en met name aan extreem gereduceerde woorden. Hiervoor zouden lijsten aangelegd moeten worden met veel voorkomende extreme reducties, zodat cursisten gewaarschuwd zijn en vertrouwd raken met deze voor hen onbekende vormen (in het woordenboek komen deze vormen immers niet voor). Deze lijsten zouden onder andere de onderstaande extreme reducties moeten bevatten.

Volle vorm	Extreme reductie
<i>allemaal</i>	<i>ama</i>
<i>anders</i>	<i>as</i>
<i>bijvoorbeeld</i>	<i>volt</i>
<i>dat ik</i>	<i>dak</i>

<i>eigenlijk</i>	<i>eik, eix</i>
<i>gewoon</i>	<i>goon</i>
<i>heb ik</i>	<i>hek</i>
<i>helemaal</i>	<i>hema</i>
<i>mogelijk</i>	<i>mook</i>
<i>natuurlijk</i>	<i>tuuk</i>
<i>nog</i>	<i>no</i>
<i>oktober</i>	<i>tower</i>
<i>ongeveer</i>	<i>ofeer</i>
<i>publiek</i>	<i>blied</i>
<i>toch</i>	<i>to</i>
<i>volgend</i>	<i>volnt</i>
<i>wedstrijd</i>	<i>wes</i>

Mirjam Ernestus, Ghislaine Giezenaar en Mirte Dikmans

Mirjam Ernestus is hoogleraar Psycholinguïstiek aan de Radboud Universiteit en is ook verbonden aan het Max Planck Instituut voor Psycholinguïstiek.

Ghislaine Giezenaar is senior medewerker Nederlands voor anderstaligen bij Radboud in'to Languages

Mirte Dikmans is Master student Linguistics aan de Radboud Universiteit en student-assistent aan het Max Planck Instituut voor Psycholinguïstiek

Literatuur

Ernestus, M. (2000). Voice assimilation and segment reduction in casual Dutch, a corpus-based study of the phonology-phonetics interface. Utrecht: LOT

Ernestus, M. & Giezenaar, G. (2014). Een goed verstaander heeft maar een half woord nodig. *In B. Bossers (Ed.), Vakwerk 9: Achtergronden van de NT2-lespraktijk: Lezingen conferentie Hoeven 2014*, pagina 81 - 92.

Ernestus, M. & Warner, N. (2011). An introduction to reduced pronunciation variants. *Journal of Phonetics*, 39, 253-260.

Schuppler, B., Ernestus, M., Scharenborg, O., & Boves, L. (2011). Acoustic reduction in conversational Dutch: A quantitative analysis based on automatically generated segmental transcriptions. *Journal of Phonetics* 39, 96-109.